

Het geslacht van de kandidaat als heuristisch stemmotief

Een onderzoek naar het effect van politieke sofisticatie en electorale context op gender-based stemgedrag

Sjifra de Leeuw¹

ABSTRACT

In this paper, I study gender-based voting behavior in the Belgian proportional electoral system. In particular, I investigate two possible causes for why voters experience the need to simplify their voting decision by using a gender-cue. First, in line with the findings of previous studies, I find that voters with lower levels of political sophistication who are less able to collect and process political information, are consequently more likely to use the sex of a candidate as a shortcut. However, the effect of political sophistication on gender-based voting behavior is limited. Second, based on the literature, I expect that the low information context of the second-order European elections would cause both high and low information voters to become more reliant on gender-cues to simplify their voting decision and by extent would cause the effect of political sophistication on gender-based voting to diminish. Against theoretical expectations, I find that the effect of the electoral context is negligible.

KEYWORDS: gender-based voting, first- and second-order elections, political sophistication

The sex of a candidate as a heuristic cue.

The effect of political sophistication and electoral context on gender-based voting behavior.

1. Inleiding

Het concept van de representatieve democratie omvat het idee dat vertegenwoordigers de belangen en meningen van hun kiezers op een zo accuraat mogelijke manier verdedigen in politieke besluitvorming (Mansbridge, 1999). Dit vereist dat kiezers

in staat zijn hun belangen en voorkeuren op een adequate wijze te vertalen naar een stem. Dat proces vraagt een zekere inspanning van de kiezer: niet enkel moet hij of zij informatie verzamelen over de standpunten van de partijen, maar ook over de kwaliteiten van de individuele kandidaten zelf. Toch beschikt niet iedere kiezer over dezelfde hoeveelheid cognitieve middelen, of wat Luskin (1987, p. 860) 'politieke sofisticatie' noemt, om deze veelheid aan complexe informatie te verzamelen en te verwerken. Minder gesofisticeerde kiezers zijn bijgevolg meer geneigd gebruik te maken van heuristieken om het stemproces te vereenvoudigen, zoals de ideologie van een partij of de reputatie van de lijsttrekker. Met andere woorden, een gebrek aan informatie zet aan tot het gebruik van dergelijke heuristieken.

Eerder onderzoek suggereert dat ook het geslacht van de kandidaat kan dienen als een heuristiek (McElroy & Marsh, 2010, p. 824; Marien, Wauters, & Schouteden, in publicatie). De achterliggende gedachte is dat kiezers descriptieve overeenkomsten tussen hen en de kandidaten, zoals het geslacht, veralgemenen naar substantieve of inhoudelijke overeenkomsten. Mansbridge (1999, p. 641) benadrukt dat de aanwezigheid van dergelijke descriptieve gelijkenissen een proces van verticale communicatie tussen kiezers en vertegenwoordigers kan faciliteren, daar de kandidaten beter in staat zijn om de belangen van hun kiezers in te schatten op momenten dat zij deze niet kunnen consulteren. Op die manier kan een stem op een kandidaat van hetzelfde geslacht voor de kiezer naast een makkelijke keuze, een functionele keuze zijn. De term '*gender-based* stemgedrag' wordt gebruikt om te verwijzen naar de keuze van een kiezer om een stem uit te brengen op één of meerdere kandidaten van hetzelfde geslacht (Plutzer & Zipp, 1996).

Naast het niveau van politieke sofisticatie van de individuele kiezer heeft de electorale context een impact op het vermogen van kiezers om informatie te verzamelen. Reif en Schmitt (1980) maken onderscheid tussen verkiezingen waar veel interesse voor is en waarover veel informatie beschikbaar is, ook wel 'eersterangs' verkiezingen genoemd, en verkiezingen die getekend worden door een eerder beperkte hoeveelheid informatie, of 'tweederangs' verkiezingen. Meerdere wetenschappelijke studies, waaronder die van Hobolt en Wittrock (2011, p. 39) en van McDermott en Luskin (1998), tonen aan, dat de beperkte hoeveelheid beschikbare informatie in tweederangs verkiezingen kiezers aanmoedigt vaker gebruik te maken van shortcuts. In lijn met die bevindingen kunnen we verwachten dat dit ook opgaat voor *gender-cues*: kiezers zullen meer geneigd zijn een beroep te doen op een gender-cue in tweederangs dan in eersterangs verkiezingen. Deze neiging zou in tweederangs verkiezingen minder sterk afhankelijk zijn van het niveau van politieke sofisticatie van de kiezer, daar de beperkte beschikbaarheid van informatie in tweederangs verkiezingen een probleem is waarmee alle kiezers geconfronteerd worden. Om die reden verwachten we dat het effect van politieke sofisticatie op *gender-based* stemgedrag zwakker is in tweederangs verkiezingen dan in eersterangs verkiezingen.

In de Amerikaanse wetenschappelijke literatuur bestaat een traditie waarin de rol van genderidentiteit in het formuleren van een stemkeuze onderzocht wordt (zie o.a. Darcy & Schramm, 1977; McDermott & Luskin, 1998; Plutzer & Zipp, 1996; Rosenthal, 1995; Sanbonmatsu, 2002). De omvang van de literatuur omtrent gender-based stemgedrag in proportionele systemen is echter beperkt. Hoewel er in deze literatuur gesuggereerd werd (o.a. door Marien *et al.*, in publicatie; McElroy & Marsh, 2010; Holli & Wass, 2010) dat de electorale context wellicht een rol speelde in de prevalentie van gender-based stemgedrag, maakte het verschillende tijdstip van de verkiezingen een structurele vergelijking tussen eerste- en tweederangs verkiezingen vrijwel onmogelijk. Om die reden beperkten eerdere onderzoeken zich vaak tot de studie van individuele kenmerken van de kiezer (o.a. Holli & Wass, 2010; Erzeel & Caluwaerts, 2015; McElroy & Marsh, 2010; Marien *et al.*, in publicatie).

De studies die de rol van contextfactoren op het formuleren van een stemkeuze bestuderen, maken geen directe vergelijking tussen eersterangs en tweederangs verkiezingen (Giger, Holli, Lefkofridi, & Wass, 2014; Wauters, Weekers, & Maddens, 2010). Deze studie zal trachten te achterhalen in welke mate de electorale context de relatie tussen politieke sofisticatie en gender-based stemgedrag modereert. Op die manier hoopt ze zowel bij te dragen aan het bredere debat omtrent heuristische stemmotieven als aan de beperkte literatuur over gender-based stemgedrag in proportionele systemen. Om deze vragen te beantwoorden, wordt een beroep gedaan op de data verzameld binnen het kader van de Belgische *PartiRep Election Study* van 2014. Deze survey combineert achtergrondkenmerken van respondenten met gedetailleerde informatie over hun stemgedrag in de eersterangs federale en de tweederangs Europese verkiezingen van 2014.

Het eerste gedeelte van dit artikel geeft een overzicht van de literatuur omtrent gender, politieke sofisticatie en eersterangs en tweederangs verkiezingen. Vervolgens wordt stilgestaan bij de methodologische keuzes nodig om een statistische vergelijking tussen twee electorale contexten mogelijk te maken. In een derde luik worden de resultaten besproken van zowel descriptieve als multivariate analyses. Tot slot keert de conclusie terug naar de vraag of het niveau van politieke sofisticatie van de kiezer en het gebrek aan informatie binnen de context van tweederangs verkiezingen invloed hebben op de neiging van de kiezer een gender-based stem uit te brengen en of de electorale context het effect van politieke sofisticatie modereert.

2. Literatuur

Verkiezingen zijn voor burgers een gelegenheid om hun politieke voorkeuren te communiceren met het politieke systeem (Easton, 1965). Thomas Piketty (2000)

beargumenteert dat een stem gestuurd wordt door twee cumulatieve motieven en bijgevolg twee types informatie bevat. In eerste instantie is dat informatie over de voorkeur van de kiezer voor een welbepaalde ideologie en zijn standpunten over de belangrijkste beleidsthema's (Piketty, 2000, p. 169). De informatie die in dit geval gecommuniceerd wordt, betreft de substantieve voorkeuren van de kiezer. Daarnaast kunnen kiezers een kandidaat selecteren van wie zij menen dat hij of zij in staat is op een adequate wijze hun belangen te verdedigen. De informatie die nu gecommuniceerd wordt, betreft de meest geprefereerde kandidaat (Piketty, 2000, p. 169).

In de electorale context van consensusdemocratieën worden, onder andere door het sluiten van compromissen, niet alle substantieve voorkeuren van de kiezers vertaald naar beleid (Lijphart, 2012). Het resultaat is dat de verkiezingen burgers vaak met een structureel gevoel van onvrede achterlaten (Rosanvallon, 2006). Om die reden zullen sommige burgers het tweede type stem verkiezen door een stem uit te brengen op een kandidaat die hun voorkeuren zo goed mogelijk communiceert (Mansbridge, 2003). Zo'n stem kan gebaseerd zijn op complexe informatie, zoals de achtergrond, integriteit en beleidsvoorkeuren van een kandidaat, maar ook op simpele heuristieken, zoals het geslacht van de kandidaat. In dat laatste geval spreken we van *gender-based* of *same-sex* stemgedrag.

Deze bijdrage verkent twee mogelijke factoren die kiezers kunnen beperken in hun mogelijkheid hun stem te baseren op complexe informatie, waardoor zij zullen moeten steunen op heuristieken om hun stemkeuze te vergemakkelijken. In een eerste sectie wordt beargumenteerd dat kiezers met een beperkte individuele dispositie om informatie te verzamelen en verwerken (nl. een laag niveau van politieke sofisticatie hebben), eerder gebruik zullen maken van heuristische informatie dan inhoudelijke informatie. In een tweede sectie wordt gesteld dat niet enkel de individuele dispositie om informatie te verzamelen een rol speelt, maar ook het aanbod van informatie. We verwachten dat de beperkte hoeveelheid informatie over individuele kandidaten in de context van tweederangs verkiezingen meer kiezers zal aanzetten tot het gebruik van een gender-cue, waardoor het contrast tussen hoger en lager gesofisticeerde kiezers aan gewicht verliest.

2.1. *Politieke sofisticatie en geslacht als een heuristiek*

Er zijn veel manieren waarop kiezers het proces kunnen vereenvoudigen om te komen tot een beslissing over hun stem. In dit opzicht vervult de partijlabel bijvoorbeeld een belangrijke functie in het selecteren van een partij (ook wel de interpartijdimensie van stemkeuze genoemd) die het best aansluit bij de ideologische voorkeuren van de kiezer. In systemen waar naast het uitbrengen van een

lijststem de mogelijkheid bestaat een voorkeurstem uit te brengen, zullen andere heuristieken zwaarder doorwegen in het formuleren van een stemkeuze, zoals de positie op de lijst of gewenste descriptieve eigenschappen van de kandidaat (Katz, 2003). Door het gebruik van descriptieve heuristieken kan de kiezer naast de communicatie over zijn of haar ideologische voorkeuren bijkomende informatie communiceren over de gewenste eigenschappen van de vertegenwoordigers. Deze keuze wordt doorgaans pas gemaakt na het selecteren van de partij, met andere woorden: ze situeert zich in de intrapartijdimensie van stemkeuze. Wanneer het gaat om het uitbrengen van een voorkeurstem, zal de stemkeuze dikwijls geformuleerd worden in functie van de identiteit van de kiezer, waarvan het geslacht een aspect is. De achterliggende redenering is dat iemand met gelijkaardige eigenschappen beter in staat is de belangen in te schatten en te verdedigen, omdat hun persoonlijke belangen samenvallen met de belangen van de kiezer (Mansbridge, 2003; Hardin, 2002).

Op die manier krijgen kiezers de gelegenheid om extra informatie te communiceren over hun voorkeuren, zonder noodzakelijk extra informatie te verzamelen. In de literatuur wordt doorgaans onderscheid gemaakt tussen kiezers die bewust stemmen op een kandidaat van hetzelfde geslacht en kiezers die dat onbewust doen. Eerder onderzoek (o.a. Dolan, 2008; Holli & Wass, 2010) stelt dat een bewuste keuze het gevolg is van een poging om de numerieke vertegenwoordiging van de eigen groep in de politiek te versterken. Zij stellen dat deze motivatie hoofdzakelijk aanwezig is onder het vrouwelijk gedeelte van het electoraat, dat traditioneel ondervertegenwoordigd is in de politieke besluitvorming. Voor deze kiezers is het uitbrengen van een gender-based stem het resultaat van de aanwezigheid van informatie, eerder dan de afwezigheid ervan. Toch lijkt er in de eerdergenoemde studies noch in het onderzoek van Erzeel en Caluwaerts (2015), empirische steun te zijn voor deze verklaring. Andere onderzoeken, waaronder de studie van Marien *et al.* (in publicatie) en McElroy en Marsh (2010), daarentegen vertrekken vanuit de veronderstelling dat het gebruik van deze heuristiek het gevolg is van een onbewuste keuze. Hoewel er in deze onderzoeken indicaties aanwezig zijn dat dit inderdaad het geval is, is een grondige toetsing van deze veronderstelling tot dusver afwezig.

In *Voter's Choice* introduceert Gerald Pomper (1975) het idee dat kiezers hun sociale groepslidmaatschap gebruiken als cognitieve shortcut om hun stem te formuleren. Toch zal niet elk lidmaatschap zich daadwerkelijk vertalen naar een gevoel van identiteit. Tajfel, Fraser, en Jaspars (1984) benadrukken dat aan drie voorwaarden voldaan moet zijn, wil groepslidmaatschap als bron van groepsidentiteit functioneren: de zichtbaarheid van de overeenkomsten tussen de leden, een 'gedeeld lot' en de persoonlijke identificatie van een individu met die groep.

Wat de zichtbaarheid van de overeenkomsten betreft, kan worden aangehaald dat in de moderne samenleving de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen zich

nog op meerdere manieren manifesteert, zoals in de vorm van arbeidsdeling. Daar deze ongelijkheden nog niet volledig zijn vereffend, zal gendergelijkheid hoog op de agenda blijven staan in de politiek (Plutzer & Zipp, 1996, p. 51). Deze concrete vertaling van genderongelijkheid is de perceptie van een gemeenschappelijk lot. Daarom is er veel steun voor het idee dat geslacht een bron van identificatie vormt (o.a. Rosenthal, 1995, p. 600; Sanbonmatsu, 2002, p. 20; Erzeel & Caluwaerts, 2015). Bovendien toont het onderzoek van Paxton, Kunovich en Hughes (2007, p. 265) aan dat dit onderscheid in politieke zin zinvol is, omdat vrouwen niet enkel op inhoudelijk vlak van mannen verschillen maar ook in termen van participatie. Om die reden stelt Sanbonmatsu (2002) dat wanneer er geen andere informatie beschikbaar is, kiezers automatisch zullen terugvallen op hun *default* gendervoorkeur, ofwel *baseline* gendervoorkeur. In veel gevallen zal die voorkeur uitgaan naar een kandidaat van hetzelfde geslacht. Toch hoeft dat niet zo te zijn. Daar er zowel in de politiek als bij de kiezer een duidelijke voorkeur bestaat voor mannelijke kandidaten, zal deze *baseline* gendervoorkeur dikwijls uitvallen in het voordeel van mannelijke vertegenwoordigers. Met andere woorden, in tegenstelling tot gender-based stemgedrag valt het geslacht van de kandidaat als cognitieve shortcut niet noodzakelijk samen met het geslacht van de kiezer. Het is voor kiezers niet moeilijk deze intentie uit te drukken in een stem, aangezien kiezers het geslacht van een kandidaat dikwijls makkelijk kunnen afleiden van de voor naam, die zichtbaar is op het stembiljet. Het resultaat is dat gender-based stemgedrag alom aanwezig is en partijaffiliatie overstijgt (Plutzer & Zipp, 1996; Darcy & Schramm, 1977).

De definitie van het concept 'baseline gendervoorkeur' geeft al aan, dat de nood om op iemand van hetzelfde geslacht te stemmen afhankelijk is van de hoeveelheid informatie waarover de kiezer beschikt. Luskin (1990, p. 331) stelt dat politieke sofisticatie, of de individuele dispositie om politieke informatie te verzamelen en te verwerken, afhankelijk is van drie factoren: de hoeveelheid informatie waaraan kiezers worden blootgesteld, hun cognitieve capaciteit om de informatie te begrijpen en hun motivatie om de informatie te verzamelen.

Hoewel descriptieve overeenkomsten een indicatie zijn van de aanwezigheid van gemeenschappelijke belangen, biedt het geen garantie dat de kandidaat die belangen daadwerkelijk zal verdedigen (Young, 1997, p. 354). In de context van verkiezingen heeft het niveau van politieke sofisticatie een directe impact op de mogelijkheid van kiezers om duidelijk onderscheid te maken tussen verschillende kandidaten. Kiezers die beschikken over een hoger niveau van politieke sofisticatie, zullen hun stem om die reden van andere factoren laten afhangen.

Fearon (in Przeworski, Stokes, & Manin, 1999, p. 68) articuleert drie eigenschappen van kandidaten die doorslaggevend zijn voor het formuleren van een stemkeuze. De kiezer zal zich in de eerste plaats richten op substantieve aspecten en kijken of de inhoudelijke standpunten van de kandidaat corresponderen met de

persoonlijke voorkeuren van de kiezer. Ten tweede zal de kandidaat geëvalueerd worden op grond van zijn of haar integriteit en de capaciteit om zijn beloftes na te komen. Dit laatste aspect is onder andere afhankelijk van de machtspositie die een kandidaat heeft binnen de partij en binnen het politieke systeem. Zeker in de context van een concentrisch georganiseerde politiek, waarbij het zwaartepunt van de macht geconcentreerd is in de regering, is het belangrijk om rekening te houden met de capaciteit die een kandidaat heeft om de besluitvorming binnen de regering te beïnvloeden (Habermas, 1996).

Petty en Wegener (1998) stellen dat niet elke kiezer in staat is het hierboven beschreven proces volledig te doorlopen. Zij suggereren dat minder gesofisticeerde kiezers in dit proces zich vaak beperken tot het verzamelen van informatie over de descriptieve eigenschappen van de kandidaat. Meer gesofisticeerde kiezers daarentegen zullen wel in staat zijn om deze meer gedetailleerde informatie te verwerken en zullen een completer proces doorlopen. De resultaten van eerder onderzoek (o.a. Sniderman, Brody, & Tetlock, 1991; Lupia, 1994) ondersteunen de gedachte dat lager gesofisticeerde kiezers vaker gebruik maken van heuristieken in het formuleren van hun stemkeuze. Omgekeerd kan gesteld worden dat voor kiezers die in staat zijn om deze complexe informatie te verzamelen en te verwerken de baseline gendervoorkeur een minder doorslaggevende rol heeft in het formuleren van hun stem. Op basis van de literatuur evenals de resultaten van eerdere onderzoeken die zich hebben toegelegd op gender-based stemgedrag, kunnen we de volgende verwachting formuleren:

Hypothese 1: Hoe lager het niveau van politieke sofisticatie van de kiezer, hoe groter de kans om op een kandidaat van hetzelfde geslacht te stemmen.

2.2. Gender-based stemgedrag in eerste- en tweederangs verkiezingen

Hoewel de omvang van de literatuur omtrent gender-based stemgedrag en zijn relatie tot politieke sofisticatie in proportionele systemen zeer beperkt is, is er een handvol studies waarin dit onderwerp aan bod komt. Deze studies namen elk een andere electorale context als uitgangspunt en leverden op het vlak van de invloed van politieke sofisticatie op gender-based stemgedrag tegenstrijdige resultaten op. In een analyse van de Belgische gewestelijke verkiezingen van 2009 concluderen Erzeel en Caluwaerts (2015, p. 279) dat de kans om enkel op mannelijke kandidaten te stemmen afneemt, naarmate de kiezer over een hoger niveau van politieke sofisticatie beschikt. Marien *et al.* (in publicatie) vinden in hun analyse van de Belgische lokale verkiezingen van 2012 dat minder gesofisticeerde kiezers een grotere kans hebben om op een kandidaat van hetzelfde geslacht te stemmen. De resultaten van een analyse in de context van de Finse verkiezingen van 2007

en de Ierse algemene verkiezingen van 2002 ondersteunen dat idee niet. Deze tegenstrijdige bevindingen lijken steun te bieden voor de suggestie die Luskin deed in *Explaining political sophistication* (1990, p. 133), namelijk dat het effect van politieke sofisticatie niet enkel afhangt van kiezers, maar ook van de electorale context.

Giger, Holli, Lefkofridi en Wass (2014) onderzochten welke kenmerken van de electorale context invloed hebben op gender-based stemgedrag. Zij concluderen dat de grootte van de kieskring, de proportie vrouwelijke kandidaten op de lijst en het aantal vrouwelijke vertegenwoordigers vrouwen aanmoedigen om op vrouwelijke kandidaten te stemmen, terwijl de intensiteit van de competitie tussen partijen geen rol lijkt te spelen. In de Belgische context benadrukken ook Wauters, Weekers en Maddens (2010) de rol van contextfactoren, zoals de grootte van de kieskring, op stemgedrag.

Wat ontbreekt in deze en andere studies is de hoeveelheid beschikbare informatie over de verkiezingen en haar kandidaten. Bovendien werd enkel aandacht besteed aan de contextuele factoren binnen een verkiezing en werden verschillen tussen verkiezingen tot dusver niet onderzocht. Deze sectie maakt onderscheid tussen zogenaemde eersterangs verkiezingen, waarin veel informatie beschikbaar is, en tweederangs verkiezingen, die gekenmerkt worden door een beperkte beschikbaarheid van informatie (Reif & Schmitt, 1980).

Reif en Schmitt (1980) maakten als eerste onderscheid tussen eerste- en tweederangs verkiezingen. Hun studie bevestigt dat de mate waarin kiezers geïnformeerd en geïnteresseerd zijn in politiek, afhangt van de verkiezing. Ze concluderen dat eersterangs verkiezingen op drie punten verschillen van tweederangs verkiezingen. Ten eerste worden eersterangs verkiezingen gekenmerkt door het feit dat de kiezer meent dat er veel op het spel staat. Het gaat vaak om verkiezingen van institutionele organen die een grote en directe invloed uit kunnen oefenen op het dagelijkse leven. Dit vertaalt zich onder meer naar een hogere opkomst dan wel een lager percentage van ongeldige stembiljetten (Reif & Schmitt, 1980, p. 9). Een tweede factor is de 'institutionele en procedurele dimensie' waarbinnen de verkiezingen plaatsvinden. Kiezers zijn minder geneigd interesse te tonen in tweederangs verkiezingen wanneer die minder gelijken op eersterangs verkiezingen (Reif & Schmitt, 1980, p. 13). Deze dimensie bemoeilijkt de veralgemening van bevindingen in een verkiezing naar een andere electorale context. Ten slotte zijn er verkiezingsspecifieke kenmerken, die gerelateerd zijn aan het soort onderwerpen dat besproken wordt (Reif & Schmitt, 1980, p. 10).

Het spel tussen vraag naar informatie en aanbod van informatie door onder andere de media, maakt dat het gebrek aan interesse nog verder aangewakkerd wordt door een lage hoeveelheid beschikbare informatie. Bijgevolg wordt de stemkeuze in tweederangs verkiezingen dikwijls bepaald door de breuklijnen die door-

slaggevend zijn in eersterangs verkiezingen (Norris, 1997, p. 112). Er zijn veel empirische studies die impliceren dat de beperkte hoeveelheid informatie in de context van tweederangs verkiezingen maakt dat kiezers op zoek gaan naar heuristische om hun keuze te vergemakkelijken (zie o.a. Kelbel, Van Ingelgom, & Verhaegen, 2016; McDermott & Luskin, 1998; Hix & Marsh, 2007). Het onderzoek van McDermott en Luskin (1988) toont aan dat dit ook het geval is voor het gebruik van een gender-cue. In lijn met deze bevindingen wordt de volgende hypothese geformuleerd:

Hypothese 2: Gender-based stemgedrag komt vaker voor in tweederangs verkiezingen dan in eersterangs verkiezingen.

Clark (2014) stelt dat er nog een tweede gevolg verbonden is aan het tweederangs dan wel eersterangs karakter van verkiezingen. Hij toont aan dat de verschillen tussen kiezers in hun kennis over politiek minder groot zijn wanneer het over tweederangs verkiezingen gaat dan wanneer het over eersterangs verkiezingen gaat. Dat is ook niet verwonderlijk, daar alle kiezers min of meer in dezelfde mate geconfronteerd worden met een gebrek aan informatie. Ook deze mogelijke invloed van de electorale context zal onderzocht worden.

Hypothese 3: Het effect van politieke sofisticatie op de kans om op een kandidaat van hetzelfde geslacht te stemmen is groter in eersterangs verkiezingen dan in tweederangs verkiezingen.

2.3. *Gender-based stemgedrag in proportionele systemen: de Belgische casus*

In hun onderzoek in de Amerikaanse context concluderen Plutzer en Zipp (1996) dat het belang dat kiezers hechten aan het geslacht van een kandidaat vergelijkbaar is met het belang dat zij hechten aan hun partijaffiliatie. Een belangrijke nuanceering is dat deze observatie is gedaan in een meerderheidssysteem, in dit specifieke geval verkiezingen waarin twee kandidaten, één mannelijke en één vrouwelijke kandidaat, ieder met een andere partijaffiliatie het tegen elkaar opnemen. Een bijkomend kenmerk van dergelijke systemen is dat er veel aandacht wordt besteed aan de eigenschappen van de individuele kandidaten en eigenschappen van de partij dikwijls naar de achtergrond verdwijnen. Ze worden daarom *candidate-centred* systemen genoemd (De Winter, 1988).

Zoals aangehaald, zijn de bevindingen van het beperkte onderzoek uitgevoerd in de context van proportionele systemen minder eenduidig. Dikwijls lijkt er geen sluitend bewijs te zijn, dat het geslacht van de kandidaat een dominante heuris-

tiek is in het formuleren van een stemkeuze (Holli & Wass, 2011). Dit is ook niet verwonderlijk, daar proportionele systemen, in tegenstelling tot meerderheidssystemen, doorgaans gekwalificeerd kunnen worden als *party-centred* systemen (De Winter, 2015). De aanwezigheid van een zekere mate van partijdiscipline maakt dat politieke partijen dominante actoren zijn (Dalton, Farrell, & McAllister, 2013). In landen met een geslotenlijststelsel vertaalt deze dominante rol van partijen zich naar de onmogelijkheid voor de kiezer om invloed uit te oefenen op de samenstelling van een lijst. In dergelijke gevallen is het onwaarschijnlijk dat descriptieve heuristieken van de individuele kandidaten een belangrijke rol spelen in het formuleren van een stemkeuze.

Dit laatste gaat niet op voor het Belgische meervoudig preferentiële stelsel, waar kiezers door middel van het uitbrengen van één of meerdere voorkeurstemmen invloed kunnen uitoefenen op de volgorde van de lijst en de samenstelling van de vertegenwoordiging. In tegenstelling tot systemen met gesloten lijsten kunnen descriptieve eigenschappen van individuele kandidaten hier een doorslaggevende rol spelen in de stemkeuze. Bovendien heeft het Belgische systeem een aantal eigenschappen die het bij uitstek geschikt maken voor de studie van gender-based stemgedrag. Ten eerste staat dit stelsel kiezers toe op meerdere kandidaten binnen een lijst te stemmen. Omdat zij meerdere stemmen kunnen uitbrengen, zal de noodzaak enkel uit strategische overwegingen te stemmen, zoals de kans dat de kandidaat inderdaad verkozen wordt, reduceren. Ten tweede is er, dankzij de aanwezigheid van genderquota, een gelijk aanbod van mannelijke en vrouwelijke kandidaten en zijn de eerste twee kandidaten op de lijst van een ander geslacht. De mogelijke effecten van verschillen tussen lijsten in termen van het aanbod van mannelijke en vrouwelijke kandidaten worden op die manier geminimaliseerd (Marien *et al.*, in publicatie). Ten derde vormen de Belgische verkiezingen van 2014 een uitgelezen kans om de rol van de electorale context te bestuderen, daar de eersterangs federale verkiezingen op dezelfde dag plaatsvonden als de tweederangs Europese verkiezingen. Samengevat is de Belgische context een *most-likely case* voor gender-based stemgedrag.

3. Data en methodologie

3.1. Data

Deze studie maakt gebruik van de data verzameld in de eerste en tweede golf van de *PartiRep Election Study 2014*. De eerste golf bestond uit een gedetailleerde *face-to-face* survey. Respondenten werden *random* geselecteerd uit het Belgische rijksregister. Er werd zowel gepeild naar achtergrondkenmerken van de respondenten

als naar gedetailleerde informatie over hun politieke attitudes. Deze survey werd afgenomen tussen 20 maart en 17 mei, vlak voor 25 mei 2014, de dag waarop de federale, regionale en Europese verkiezingen plaatsvonden. Dit proces resulteerde in een steekproef van 2019 respondenten met een responsgraad van 45 procent. Aan het eind van het interview werd de respondenten een kopie van een stembiljet meegegeven, ook wel *mock-ballot* genoemd. Vervolgens werd gevraagd deze bij te houden en kort na het uitbrengen van hun stem in te vullen.

De tweede golf bestond uit een *Computer Assisted Telephone Interview*. Aan de respondenten werd gevraagd om te rapporteren wat zij op de *mock-ballot* hadden aangeduid. Wat de voorkeurstemmen betreft, werd in de mogelijkheid voorzien om in plaats van de namen van de kandidaten de corresponderende nummers te rapporteren, om de kans op inaccurate rapportering zo veel mogelijk te minimaliseren. 85 procent van de respondenten die deelnamen in de eerste golf, nam ook deel in de tweede golf, wat resulteerde in een steekproef van 1532 respondenten. Daarnaast werd voor het operationaliseren van gender-based stemgedrag gebruik gemaakt van informatie beschikbaar op overheidswebsites om de 981 unieke kandidaten te coderen op basis van hun geslacht en positie op de lijst.²

3.2. Methodologie

Deze studie focust op het gebruik van voorkeurstemmen. De afhankelijke variabele 'stemgedrag' bevat enkel respondenten die één of meerdere voorkeurstemmen hebben uitgebracht. De kiezers die niet hebben gestemd, niet deelnamen aan de tweede golf van de survey dan wel een lijststem hadden uitgebracht, werden niet opgenomen in de analyse. We onderscheiden drie typen stemgedrag: kiezers die enkel op één of meerdere kandidaten van hetzelfde geslacht hebben gestemd (*same-sex stem*), kiezers die enkel op één of meerdere kandidaten van het andere geslacht hebben gestemd (*cross-sex stem*) en kiezers die een stem hebben uitgebracht op kandidaten van beide geslachten (*mixed stem*).

Deze studie heeft zowel aandacht voor de invloed van kenmerken van individuele kiezers als voor de electorale context op gender-based stemgedrag. De initiële datastructuur (tabel 1) stond echter niet toe om de electorale context als onafhankelijke variabele in de analyse op te nemen, omdat dat twee afhankelijke variabelen zou vereisen, namelijk stemgedrag in de federale verkiezingen en stemgedrag in de Europese verkiezingen. Om het effect van de electorale context te kunnen evalueren, zal gebruik gemaakt worden van een *stacked* (gestapelde) datamatrix waarin het stemgedrag in beide verkiezingen genest is in de respondenten (tabel 2).

TABEL 1. Structuur originele datamatrix.

Respondent	Stemgedrag federale verkiezingen	Stemgedrag Europese verkiezingen	Geslacht	Leeftijd	Links-rechts positie	...
1	same-sex	cross-sex	man	40	3	...
2	cross-sex	same-sex	vrouw	22	8	...
3	mixed	mixed	vrouw	20	2	...
...

TABEL 2. Structuur *stacked* datamatrix.

Respondent	Verkiezingen	Stemgedrag	Geslacht	Leeftijd	Links-rechts positie	...
1	federaal	same-sex	man	40	3	...
1	Europees	cross-sex	man	40	3	...
2	federaal	cross-sex	vrouw	22	8	...
2	Europees	same-sex	vrouw	22	8	...
3	federaal	mixed	vrouw	20	2	...
3	Europees	mixed	vrouw	20	2	...
...

Dit levert een bijkomende moeilijkheid op, daar de verdubbeling van de respondenten in de dataset maakt dat de standaardfout onderschat zal worden. Een cluster-robuste methode corrigeert voor die onderschatting door de standaardfout te berekenen op basis van de variabiliteit tussen respondenten, daarbij controlerend voor de correlatie binnen respondenten.

Vertrekkend van het idee dat het geslacht van een kandidaat kan dienen als een heuristiek om de keuze te vereenvoudigen, werd de verwachting geformuleerd dat lager politiek gesofisticeerde kiezers frequenter gebruik zullen maken van deze *cue* dan hoger gesofisticeerde kiezers (hypothese 1). Een van de centrale onafhankelijke variabelen³ in de komende analyses is dan ook politieke sofisticatie. Politieke sofisticatie is een complex concept dat volgens Luskin (1990) zowel een motivationele als een cognitieve component omvat. De motivationele component werd gemeten aan de hand van de variabele politieke interesse,⁴ terwijl het cognitieve aspect werd geoperationaliseerd aan de hand van opleiding⁵ en politieke kennis.⁶

Ook werd verwacht dat de beperkte hoeveelheid beschikbare informatie in de tweederangs Europese verkiezingen meer mensen zal aansporen om gebruik te maken van een gender-cue (hypothese 2) en bijgevolg het contrast tussen hoog en laag gesofisticeerde kiezers zou verzwakken (hypothese 3). De electorale context wordt als tweede centrale variabele in de analyse opgenomen en bestaat uit een dichotome variabele met als categorieën Europese verkiezingen en federale verkiezingen.

Daarnaast wordt in de analyses gecontroleerd voor contextuele en individuele aspecten. Eerder onderzoek toont aan dat de grootte van de kieskringen invloed heeft op gender-based stemgedrag (Giger, Holli, Lefkofridi, & Wass, 2014). Daar het Waals en het Vlaams Gewest verschillen in termen van gemiddelde kieskring-grootte tonen, wordt gecontroleerd voor de regio. Om er zeker van te zijn dat de bevindingen niet verklaard kunnen worden door de samenstelling van de lijst, wordt er ook rekening mee gehouden of de respondent een stem uitbracht op de lijsttrekker en zo ja, of dat het geval was in één of beide verkiezingen. Een derde aspect dat wordt opgenomen, is het aantal stemmen dat de respondent heeft uitgebracht. Dat is noodzakelijk, omdat respondenten in de categorie *mixed* stem, in tegenstelling tot respondenten in de categorieën *same-sex* en *cross-sex* stem, noodzakelijk meerdere stemmen hebben uitgebracht. Bovendien wijzen de studies van onder anderen Dolan (2008) en Marien *et al.* (in publicatie) uit, dat ook de ideologische positie van de respondent een rol speelt in het formuleren van een stemkeuze. Om die reden wordt links-rechts zelfpositionering als controlevariabele in de analyse opgenomen. In de laatste plaats wordt gecontroleerd voor leeftijd en geslacht (McElroy & Marsh, 2010; Holli & Wass, 2010).

Daar de afhankelijke variabele categorisch van aard is en meerdere categorieën bevat, is geopteerd voor een cluster-robuste multinomiale logistische regressie-analyse. Concreet wordt het volgende model getest:

$$\ln(\pi_j / \pi_{\text{mixed}}) = \beta_{0j} + \beta_{1j} \text{electorale context} + \beta_{2j} \text{politieke interesse} + \beta_{3j} \text{politieke kennis} + \beta_{4j} \text{opleiding} + \beta_{5j} \text{positie kandidaat} + \beta_{6j} \text{aantal stemmen} + \beta_{7j} \text{regio} + \beta_{8j} \text{leeftijd} + \beta_{9j} \text{geslacht} + \beta_{10j} \text{links-rechtspositie} + \beta_{11j} \text{politieke interesse} \times \text{electorale context}$$

4. Resultaten

De presentatie van de resultaten bestaat uit twee delen. Ten eerste wordt gekeken of de verwachtingen die aan de hand van de literatuur geformuleerd werden, corresponderen met de bevindingen van de bivariate analyses. In eerste instantie wordt gekeken of het niveau van politieke sofisticatie bij kiezers die een stem hebben uitgebracht op iemand van hetzelfde geslacht, inderdaad lager is dan kiezers die een *mixed* of *cross-sex* stem hebben uitgebracht. Vervolgens wordt onderzocht of gender-based stemgedrag vaker voorkomt in de context van de tweederangs Europese verkiezingen dan in de eersterangs federale verkiezingen. Verder worden de resultaten van de cluster-robuste multinomiale logistische regressieanalyse gepresenteerd. Om een correcte interpretatie van de regressiecoëfficiënten te verzekeren, worden ook bijkomende marginaal-effectanalyses gerapporteerd.

4.1. *Descriptieve analyse*

In deze analyses verkennen we op welke manier een gebrek aan informatie een rol speelt in het uitbrengen van een gender-based voorkeurstem. Van de 1532 respondenten die deelnamen aan de tweede golf van de survey, brachten in de federale verkiezingen 628 (40,9 procent) respondenten één of meerdere voorkeurstemmen uit, tegenover 571 (37,3 procent) in de Europese verkiezingen.

4.1.1. *Politieke sofisticatie en gender-based stemgedrag*

Op basis van de literatuur werd de verwachting geformuleerd, dat minder gesofisticeerde kiezers vaker gebruik maken van een gender-cue (hypothese 1). Die redenering is tweeledig: ze veronderstelt ten eerste dat minder gesofisticeerden vaker gebruik maken van *voting-cues* dan meer gesofisticeerde kiezers en ten tweede dat een gender-cue inderdaad een manier is om de stemkeuze te vergemakkelijken.

TABEL 3. **Politieke sofisticatie en gender-based stemgedrag in de federale verkiezingen.**

		Gemiddelde	Std. Dev.	Sign. verschil
<i>Politieke interesse</i> F[2,628] = 16,35***	Same-sex	5,65	2,39	mixed, cross-sex
	Mixed	6,34	2,48	same-, cross-sex
	Cross-sex	4,89	2,53	mixed, same-sex
<i>Opleidingsniveau</i> F[2,628] = 0,72ns	Same-sex	3,18	0,90	
	Mixed	3,11	0,87	
	Cross-sex	3,08	0,90	
<i>Politieke kennis</i> F[2,628] = 5,84**	Same-sex	2,51	1,49	
	Mixed	2,78	1,48	cross-sex
	Cross-sex	2,26	1,48	mixed

Bron: PARTIREP Survey 2014. Noot: *** $p \leq 0,001$ ** $p \leq 0,01$. De laatste kolom toont de resultaten van een post-hocanalyse met Bonferroni-correctie voor ongelijke varianties.

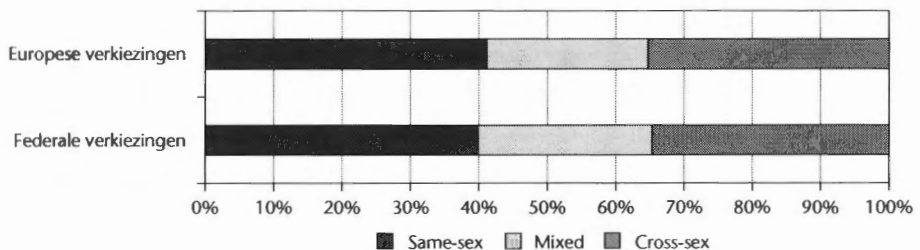
In de academische literatuur bestaat brede steun voor het idee dat minder gesofisticeerde kiezers vaker gebruik maken van een voting-cue. Het uitbrengen van een lijststem wordt dikwijls gezien als de meest vooraanstaande voting-cue, omdat de kiezer zich in zijn keuze kan baseren op heuristieken, zoals de ideologie en reputatie van de partij. Dat gaat ook op in de Belgische federale en Europese verkiezingen van 2014: kiezers die een voorkeurstem uitbrachten, hebben gemiddeld significant meer interesse in de politiek ($t[1350] = -2,74$, $p = 0,01$), een hoger opleidingsni-

veau ($t[1351] = -2,81, p = 0,01$) en meer politieke kennis ($t[1351] = -5,80, p = 0,01$) dan kiezers die op de lijst stemden. Dat is een eerste indicatie dat het gebruik van heuristieken inderdaad geassocieerd kan worden met lagere niveaus van politieke sofisticatie.

Uit de cue-votingliteratuur werd bovendien afgeleid, dat het geslacht van een kandidaat als een heuristiek kan dienen om de keuze voor een kandidaat te vereenvoudigen. Deze tweede stap in de redenering testen we aan de hand van de resultaten van de federale verkiezingen. Uit tabel 3 blijkt dat kiezers die op één of meerdere kandidaten van hetzelfde geslacht hebben gestemd, gemiddeld significant minder geïnteresseerd zijn in politiek ($M = 5,65, SD = 2,39$) dan kiezers die op kandidaten van beide geslachten hebben gestemd ($M = 6,34, SD = 2,48$). Anders dan verwacht, hebben kiezers die enkel hebben gestemd op één of meerdere kandidaten van het andere geslacht gemiddeld het laagste niveau van politieke interesse ($M = 4,89, SD = 2,53$). Deze observatie suggereert dat het gebruik van een *gender-cue* niet noodzakelijk gereserveerd is voor de laagst gesofisticeerde kiezers. Vergelijkbare conclusies kunnen worden getrokken voor politieke kennis ($F[2,628] = 5,84; p = 0,01$). Wat het opleidingsniveau betreft, kunnen er geen significante verschillen worden geobserveerd ($F[2,628] = 0,72; p = 0,99$).

4.1.2. De invloed van de electorale context

Niet enkel de capaciteit van kiezers om informatie te verzamelen is doorslaggevend voor de hoeveelheid informatie waarover zij uiteindelijk beschikken. Naast politieke sofisticatie speelt het aanbod van informatie een rol. Op basis van het conceptuele kader geformuleerd door Reif en Schmitt (1980) werd onderscheid gemaakt tussen twee types verkiezingen: eersterangs verkiezingen, waar de media doorgaans veel aandacht aan besteden, en tweederangs verkiezingen, waarover minder informatie beschikbaar is.

Bron: PARTIREP Survey 2014

FIGUUR 1. Stemgedrag in de federale en Europese verkiezingen.

Om die reden verwachtten we dat kiezers in het formuleren van hun stemkeuze in de Europese verkiezingen zich meer baseren op het geslacht van de kandidaat (hypothese 2). Op het eerste gezicht lijkt figuur 1 die verwachting te ondersteunen: in de federale verkiezingen bracht 40,0 procent van de kiezers een stem uit op iemand van hetzelfde geslacht, vergeleken met 41,3 procent in de Europese verkiezingen. Door de semi-experimentele natuur van de data (dezelfde respondenten werden blootgesteld aan twee verkiezingen) werd de significantie van dat verschil geëvalueerd door middel van een McNemar-test. Die test wees uit dat het verschil tussen de twee verkiezingen niet significant was ($\text{Chi}^2 = 0,17$, $p = 0,67$). Die resultaten bieden dus geen steun voor hypothese 2.

Een tweede mogelijke gevolg van het tweederangse karakter van de Europese verkiezingen zou zijn, dat het contrast tussen hoger en lager gesofisticeerde kiezers zou afnemen, omdat alle kiezers geconfronteerd worden met een beperkte hoeveelheid informatie (hypothese 3). Om een eerste indicatie te krijgen van de aanwezigheid van een mogelijk interactie-effect, werden de ANOVA en de corresponderende post-hocanalyses gepresenteerd in tabel 3, herhaald voor de Europese verkiezingen. De analyses leveren slechts beperkte steun op voor deze hypothese. Enerzijds is het duidelijk dat, in lijn met de verwachtingen, het verschil tussen de drie types stemgedrag in termen van politieke interesse minder groot is in de Europese verkiezingen ($F[2,571] = 8,77$) dan in de federale verkiezingen ($F[2,628] = 16,35$), anderzijds lijkt het omgekeerde het geval te zijn voor politieke kennis, waarbij de verschillen juist groter zijn in de Europese verkiezingen ($F[2,571] = 9,01$) dan in de federale verkiezingen ($F[2,628] = 5,84$).

4.2. *Multivariate analyse*

Na de presentatie van de bivariate analyses gaan we de invloed van politieke sofisticatie en de electorale context op gender-based stemgedrag na in een multivariate analyse.⁷ Tabel 4 toont de resultaten van een cluster-robuste multinomiale logistische regressieanalyse.⁸

Voorgaande onderzoeken over gender-based stemgedrag (o.a. Marien *et al.*, in publicatie; Holli & Wass, 2010) argumenteerden dat politieke sofisticatie een mogelijke belangrijke determinant was. Toch blijkt uit een preliminaire analyse dat de unieke contributie van de verschillende dimensies van politieke sofisticatie zeer beperkt is. Model 1 in tabel 4 toont dat een model waarin de drie dimensies zijn opgenomen, ongeveer 26,10 procent meer van de variabiliteit in de data kan verklaren dan een model dat enkel het intercept bevat.⁹ Dat is slechts 0,43 procent meer dan een model waarin de drie indicatoren niet zijn opgenomen. De bijdrage van politieke sofisticatie is dus zeer beperkt. Ten tweede toont tabel 4 dat enkel de motivationele component van politieke sofisticatie de kans op het uitbrengen van een gender-based stem signi-

ficant doet afnemen ($\beta = -0,12$, $p = 0,04$). Bij die bevinding moet echter een kanttekening worden geplaatst, omdat de significantie van de parameters in een logistische regressie altijd geëvalueerd wordt in functie van het verschil met de referentiecategorie, in dit geval *mixed stem*. De parameters zeggen iets over de kans om een bepaald soort stem uit te brengen, in vergelijking met de kans een *mixed stem* uit te brengen.

TABEL 4. Cluster-robuste multinomiale logistische regressieanalyse van stemgedrag

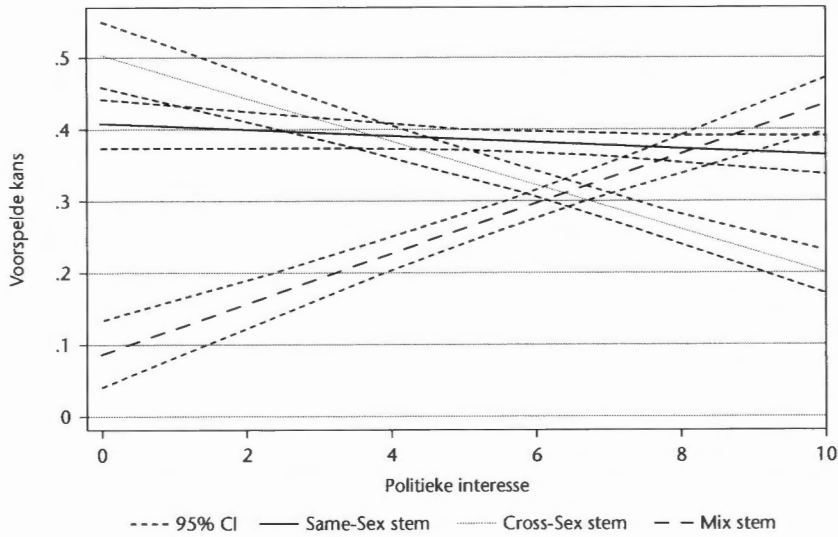
	Model 1		Model 2	
	Same-sex	Cross-sex	Same-sex	Cross-Sex
Verkiezing (ref. federaal)	0,14(0,19)ns	0,19(0,22)ns	-0,14(0,54)ns	-1,09(0,60)†
Leeftijd	-0,00(0,01)ns	0,01(0,01)ns	-0,00(0,01)ns	0,01(0,01)ns
Links-rechtspositie	-0,09(0,05)†	-0,10(0,05)†	-0,09(0,05)†	-0,10(0,05)†
Geslacht (ref., man)	-0,54(0,23)*	1,32(0,23)***	-0,54(0,23)*	1,34(0,24)***
Regio (ref. Vlaanderen)				
Wallonië	-0,19(0,23)ns	0,20(0,23)ns	-0,19(0,23)ns	0,21(0,23)ns
Stem lijsttrekker (ref. geen)				
Eén verkiezing	-0,26(0,43)ns	0,21(0,43)ns	-0,26(0,43)ns	0,22(0,44)ns
Beide verkiezingen	-0,78(0,35)*	-0,36(0,37)ns	-0,80(0,35)*	-0,36(0,37)ns
Aantal stemmen	-0,24(0,09)**	-0,73(0,09)***	-0,24(0,09)**	-0,73(0,09)***
Politieke interesse	-0,11(0,06)*	-0,09(0,05)ns	-0,13(0,07)†	-0,20(0,08)**
Politieke kennis	-0,16(0,10)ns	-0,06(0,09)ns	-0,16(0,10)ns	-0,06(0,09)ns
Opleidingsniveau (ref. geen)				
Lager middelbaar	-0,41(0,82)ns	-0,23(0,78)ns	-0,41(0,82)ns	-0,23(0,78)ns
Hoger middelbaar	-0,55(0,82)ns	-0,29(0,79)ns	-0,55(0,82)ns	-0,29(0,79)ns
Hoger onderwijs	-0,33(0,79)ns	-0,20(0,78)ns	-0,33(0,80)ns	-0,19(0,78)ns
Politieke interesse x verkiezing (ref. Europees)	-	-	0,04(0,08)ns	0,22(0,09)*
Constante	4,42(1,02)***	2,87(1,01)**	4,56(1,02)***	3,52(1,01)***
	n = 844		n = 844	
Log pseudolikhoud	-629,32		-625,694	
Pseudo R-squared	26,10%		26,53%	

Bron: PARTIREP Survey 2014

Noot: *** $p \leq 0,001$ ** $p \leq 0,01$ * $p \leq 0,05$ † $p \leq 0,10$. Alle parameters werden berekend in functie van de referentiecategorie 'mixed' stem. In de federale verkiezingen brachten 250 respondenten een *same-sex* stem uit, 160 een *mixed* stem en 216 een *cross-sex* stem. In de Europese verkiezingen brachten 234 respondenten een *same-sex* stem uit, 133 een *mixed* stem en 198 een *cross-sex* stem. De respondenten werden gewogen om te corrigeren voor verschillen tussen de steekproef en de populatie in termen van leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en het gewest.

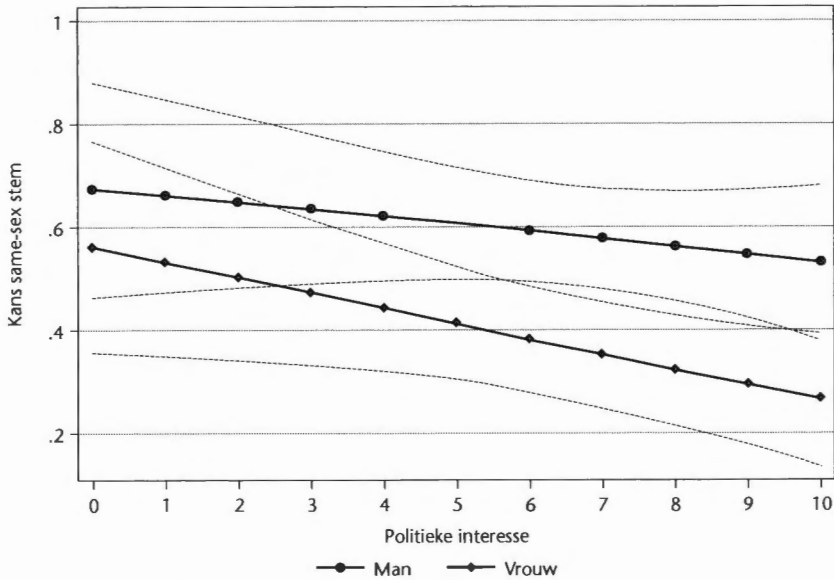
Om een beter inzicht te krijgen in de relatie tussen politieke sofisticatie en gender-based stemgedrag werden de logodds omgerekend naar kansen (figuur 2). Ook hier lijkt een licht dalende trend aanwezig te zijn, maar bovenal is *same-sex* stemgedrag getekend door een opmerkelijke stabiliteit in vergelijking met de andere types stemgedrag, wat opnieuw aangeeft dat de invloed van politieke sofisticatie zeer beperkt is.

HET GESLACHT VAN DE KANDIDAAT ALS HEURISTISCH STEM MOTIEF

Bron: PARTIREP Survey 2014

FIGUUR 2. Het effect van politieke interesse op stemgedrag.

Bron: PARTIREP Survey 2014.

Noot: de stippelijijn duidt de grenzen aan van een betrouwbaarheidsinterval van 95 procent.

FIGUUR 3. Marginaal effect politieke interesse op same-sex stemgedrag

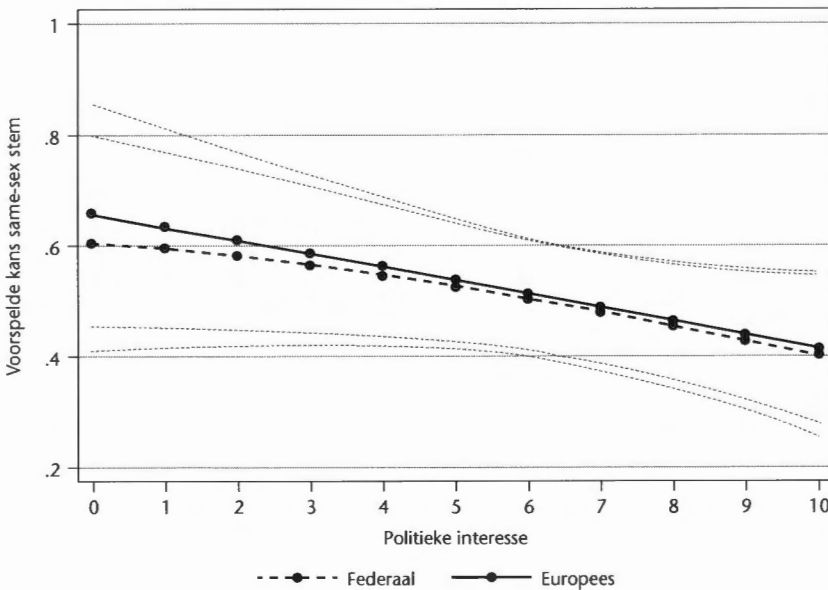
Hoewel de voorspelde kansen een redelijk goed beeld kunnen geven van het achterliggende patroon, wordt in de literatuur dikwijls geopteerd voor marginaal-effectanalyses om een accurate interpretatie van dit interactie-effect te verzekeren (Wulff, 2015; Bowen & Wiersema, 2004). Een marginaal effect is de toename (of afname) in de voorspelde kans voor een eenheidsverandering in één bepaalde onafhankelijke variabele, terwijl alle andere variabelen constant worden gehouden op hun gemiddelde.¹⁰ In tegenstelling tot de voorspelde kansen die berekend kunnen worden aan de hand van de logit-analyse, zijn de marginale effecten non-lineair en staan ze ons bijgevolg toe om te evalueren of een effect voor een groep toeneemt dan wel afneemt in richting én in sterkte. Wanneer de sterkte van het effect niet constant is, zal men in de visualisering van het marginale effect een curve aantreffen. Om te evalueren of het verschil tussen verschillende waarden inderdaad significant was, werden er bijkomende contrastanalyses uitgevoerd.¹¹

Figuur 3 toont de marginale kans op iemand van hetzelfde geslacht te stemmen voor elke waarde van politieke interesse voor mannelijke en vrouwelijke kiezers. In lijn met de verwachtingen is er zowel bij mannen als vrouwen een dalende trend aanwezig. Bijkomende contrastanalyses toonden echter aan dat de kans om een same-sex stem uit te brengen voor kiezers die aangeven zeer geïnteresseerd te zijn in politiek (= 10), niet significant lager is dan voor kiezers die niet geïnteresseerd zijn in politiek (= 0). Hoewel de multinomiale logistische regressieanalyse anders suggereert, biedt de marginaal-effectanalyse dus geen steun voor hypothese 1. Evenmin biedt deze analyse steun voor het idee dat stemmen op een kandidaat van hetzelfde geslacht onderwerp is van een bewuste keuze om de numerieke vertegenwoordiging van de eigen groep in de politiek te versterken. Die motivatie zou vooral aanwezig zijn bij hoogopgeleide feministische vrouwelijke kiezers. In de grafiek zou dat zichtbaar worden als een curvilineair effect voor vrouwelijke kiezers. Hier lijkt geen sprake van te zijn; zowel bij mannelijke als bij vrouwelijke kiezers is het effect doorgaans lineair.

Wat de invloed betreft van de electorale context, zijn de resultaten zeer gelijkend op die van de bivariate analyses. In hypothese 2 werd de verwachting geformuleerd dat de kans om gebruik te maken van een gender-cue, groter zou zijn in de Europese verkiezingen dan in de federale verkiezingen. In lijn met hypothese 2 is de kans om een same-sex stem uit te brengen iets hoger in de Europese verkiezingen dan in de federale verkiezingen, maar ook hier was het conditionele effect (zie tabel 2, $\beta = 0,14$, $p = 0,47$) noch het marginale effect ($\text{Chi}^2 = 0,04$, $p = 0,85$) significant.

De verwachting dat de electorale context van de tweederangs Europese verkiezingen wellicht ook kiezers beperkt in de mogelijkheid om informatie te verzamelen over de individuele kandidaten (hypothese 3), werd getest in twee stappen. In een eerste stap werd gekeken of het effect van politieke sofisticatie verschilde naargelang de electorale context door twee analyses uit te voeren voor elke verkiezing afzonderlijk. In lijn met de verwachtingen bleek uit deze analyses dat het effect

van politieke interesse significant was in de federale verkiezingen ($\beta = -0,13$, $p = 0,03$), maar dat dit effect niet langer zichtbaar was in de Europese verkiezingen ($\beta = 0,08$, $p = 0,25$). In een tweede stap werd nagegaan of dit verschil daadwerkelijk significant was door een interactie tussen de electorale context en politieke interesse op te nemen. De resultaten van deze analyse zijn verwerkt in model 2 in tabel 4. De positieve coëfficiënt geeft aan dat het effect van politieke sofisticatie op same-sex stemgedrag sterker is in de federale verkiezingen dan in de Europese verkiezingen, wat het idee ondersteunt dat het gebrek aan informatie in de Europese verkiezingen het contrast tussen kiezers in termen van politieke sofisticatie zou verzwakken. Het effect blijkt echter niet significant ($\beta = 0,04$; $p = 0,64$).

Bron: PARTIREP Survey 2014.

Noot: de buitenste stippellijnen duiden de grenzen aan van een betrouwbaarheidsinterval van 95 procent.

FIGUUR 4. Marginaal interactie-effect tussen politieke interesse en electorale context.

Dit wordt nogmaals bevestigd in de marginaal-effectanalyse (figuur 4). De observatie dat de betrouwbaarheidsintervallen van de Europese en federale verkiezingen voor elke waarde van politieke interesse overlappen, geeft aan dat er nergens een significant marginaal effect geobserveerd kan worden.

Samenvattend kan men stellen dat de hoeveelheid informatie op individueel niveau (politieke sofisticatie) een zwak effect heeft en op electoraal niveau (tweederangs verkiezingen) geen effect geobserveerd kan worden op de kans om een gender-based stem uit te brengen.

5. Conclusie

De literatuur over gender-based stemgedrag vertrekt vanuit de veronderstelling dat het geslacht van de kandidaat kan dienen als een heuristiek die de kiezer kan gebruiken om zijn of haar keuze te vergemakkelijken. Dat verbindt het gebruik van een gender-cue onlosmakelijk met een gebrek aan informatie. Dit artikel onderzoekt twee mogelijke oorzaken van een dergelijk informatiegebrek.

In een eerste luik werd nagegaan in welke mate de individuele dispositie van de kiezer om politieke informatie te verzamelen en verwerken, of politieke sofisticatie, invloed heeft op gender-based stemgedrag. Concreet werd verwacht dat minder gesofisticeerde kiezers meer geneigd zijn hun stem te baseren op het geslacht van de kandidaat dan hoger gesofisticeerde kiezers, daar hoger gesofisticeerde kiezers hun stem op meer complexe non-descriptieve informatie kunnen baseren. De multinomiale logistische regressieanalyse toonde aan dat dit inderdaad het geval was. Toch dient deze bevinding te worden genuanceerd. Ten eerste bleek dat politieke sofisticatie zeer weinig bijdroeg in het verklaren van stemgedrag. Bovendien bleek het effect minder robuust dan verwacht: in alternatieve modellen met een andere referentiecategorie noch in de marginaal-effectanalyses bleek dat effect significant.

In een tweede luik werd gekeken of de hoeveelheid informatie op electoraal vlak invloed had. Op basis van het conceptuele onderscheid tussen eerste- en tweederangs verkiezingen werd de hypothese geformuleerd, dat dankzij het gebrek aan informatie in de context van de tweederangs Europese verkiezingen meer kiezers gebruik zouden maken van een gender-cue dan in de eersterangs federale verkiezingen. Hoewel de kans om op een kandidaat van hetzelfde geslacht te stemmen zoals verwacht iets groter was in de Europese verkiezingen dan in de federale verkiezingen, bleek dat effect niet significant.

Verder werd verwacht dat het contrast tussen hoger en lager gesofisticeerde kiezers dankzij de algehele beperkte hoeveelheid beschikbare informatie in de Europese verkiezingen zou afzwakken. Ook hiervoor was een indicatie aanwezig in twee preliminaire analyses. Uit de multinomiale logistische regressieanalyse en de marginaal-effectanalyses bleek dat ook dat effect niet significant is.

De resultaten van deze studie tonen aan dat politieke sofisticatie een grotere rol speelt in het verklaren van gender-based stemgedrag dan de electorale context, waarvan het effect nagenoeg verwaarloosbaar was. Het meest opmerkelijke is hoe beperkt de omvang van deze bijdrage is. Gender-based stemgedrag lijkt maar in zeer beperkte mate samen te hangen met politieke sofisticatie. De theoretische implicatie van die bevinding is, dat geslacht meer is dan een heuristiek. De relatie van identiteit tussen kiezer en kandidaat lijkt in gelijke mate aanwezig voor hoger als voor lager gesofisticeerde kiezers: beide soorten kiezers hebben behoefte aan descriptieve representatie.

We dienen echter zoals bij iedere studie op een aantal beperkingen te wijzen. Hoewel de samenvallende verkiezingen van 2014 een unieke gelegenheid boden

om dit vraagstuk te bestuderen, kan dat mogelijk ook een zwakte zijn. Dit artikel maakte de assumptie dat wanneer kiezers geconfronteerd worden met meerdere stemkeuzes, zij de federale verkiezingen zouden prioriteren boven de Europese verkiezingen. Het is denkbaar dat dit een foutieve veronderstelling is. Een alternatief gevolg van samenvallende verkiezingen is dat kiezers zo ontsteld zijn over de hoeveelheid informatie die ze moeten verzamelen en verwerken, dat zij als collectief aan motivatie verliezen om over eender welke verkiezing informatie te verzamelen. De inspanning is simpelweg te groot. Het is daarom mogelijk dat de kans om een gender-cue te gebruiken in deze verkiezingen, hoger lag dan bij een enkele verkiezing. Dat zou betekenen dat de verschillen minder groot zijn tussen minder en meer gesofisticeerde kiezers in termen van hun neiging om een gender-cue te gebruiken. Een tweede beperking is de kwalificatie van de Europese verkiezingen als een electorale context waarin weinig informatie beschikbaar is. Veel kandidaten die op de lijsten voor de Europese verkiezingen staan, zijn bekenden bij het Belgisch electoraat en staan aan de voet van hun politieke pensioen. Dit artikel heeft geen rekening gehouden met de mogelijke effecten die personalisering van de politiek teweeg zou kunnen brengen. Daarnaast is het mogelijk dat het samenvallen van de verkiezingen betekent dat het tweederangse karakter van de Europese verkiezingen verloren gaat. De Europese verkiezingen zouden in dat scenario dankzij het plaatsvinden van de federale verkiezingen aan aandacht van de media en de kiezer winnen.

Tot slot dient genoteerd te worden dat alle nul-resultaten in de verwachte richting gingen. Omdat we voor de analyses enkel een beroep konden doen op die kiezers die één of meerdere voorkeurstemmen hadden uitgebracht, was de omvang van de steekproef relatief beperkt. De afwezigheid van significante effecten kan ook een functie zijn van een gebrek aan *power*. Een andere verklaring voor de nul-bevindingen is, dat de kiezers die behoefte hebben aan een heuristische shortcut, in het Belgische meervoudig preferentiële stelsel al de mogelijkheid hebben een lijststem uit te brengen. Daardoor is er voor veel van deze kiezers geen noodzaak om te wisselen naar een gender-based stem in de Europese verkiezingen. Als deze uitval selectief is, met andere woorden: als dit voornamelijk kiezers betreft met een laag niveau van politieke sofisticatie, houdt dat in dat dit onderzoek een relatief conservatieve test van de claims was.

Ook is er mogelijk een vertekening aanwezig in de data verzameld in de tweede golf van de PartiRep Survey. Zo lijkt het percentage respondenten dat aangeeft een voorkeurstem te hebben uitgebracht, niet overeen te komen met het feitelijke percentage kiezers dat een voorkeurstem uitbracht. De meest waarschijnlijke verklaring voor deze onderrapportering is allicht dat respondenten, wanneer zij de mock-ballot invulden, niet meer wisten op wie ze specifiek gestemd hadden ofwel het interview zo kort mogelijk probeerden te houden door al die bijkomende informatie niet te verstrekken. Zou die onderrapportering selectief zijn, dan bevatten de

analyses in dit artikel een conservatieve test, aangezien de respondenten die wel deze informatie verstrekken, allicht het meest gemotiveerd (en gesofisticeerd) zijn.

Toch vormt deze dataset een unieke gelegenheid om de invloed van de electorale context te onderzoeken. Het ontbreken van relaties is opvallend, gezien de verwachtingen die we in de wetenschappelijke literatuur terugvinden. De resultaten zijn doorgaans niet significant, maar niet onbelangrijk. De veronderstelling dat het uitbrengen van een gender-based gedrag contingent samenhangt met een gebrek aan informatie, kan op basis van deze resultaten weerlegd worden. Bijgevolg dient ook de kwalificatie van het geslacht van kandidaten als heuristiek opnieuw geëvalueerd te worden. De behoefte naar descriptieve representatie lijkt uniform aanwezig bij zowel hoger als lager gesofisticeerde kiezers.

Noten

1. De auteur dankt prof. dr. Sofie Marien, prof. dr. Marc Hooghe, prof. dr. Ellen Claes, Dieter Stiers (KU Leuven, Centrum voor Politicologie) en prof. dr. Silvia Erzeel (VUB) voor hun steun en begeleiding en de reviewers voor hun commentaar en bijdrage aan de versterking van een aantal argumenten.
2. De data m.b.t. het geslacht van de kandidaten werd verzameld op de website <http://directory.wecitizens.be/>. Hun positie op de lijst werd bepaald aan de hand van de documenten beschikbaar op <http://verkiezingen2014.belgium.be>
3. De exacte vragen zijn beschikbaar in appendix 1. *Summary statistics* zijn opgenomen in appendix 2.
4. Gemeten aan de hand van de vraag 'In welke mate heeft u belangstelling voor politiek in het algemeen? Geef een score van 0 tot 10, waarbij 0 betekent dat u helemaal geen belangstelling heeft voor politiek en 10 dat u er heel veel belangstelling voor heeft. Met de tussenliggende scores kan u uw antwoord nuanceren.'
5. Opleiding werd geoperationaliseerd aan de hand van vier categorieën: geen opleiding, lager middelbaar, hoger middelbaar en hoger onderwijs.
6. De variabele politieke kennis is een somschaal van vijf afzonderlijke kennisvragen over politiek. De variabele bevat het totaal aantal correct geformuleerde antwoorden, met een bereik van 0 'geen enkele correct beantwoorde vraag' tot 5 'alle vragen correct beantwoord'. Voor de analyses werd het niet beantwoorden van één of meerdere ken-

nisvragen gecodeerd als een fout antwoord. Respondenten die op geen van de vragen een antwoord gaven, kregen een 0 toegewezen.

7. In elk van de modellen is politieke sofisticatie enkel als lineair effect opgenomen. Bijkomende analyses toonden aan dat het opnemen van een kwadratisch en kubisch effect geen meerwaarde had. Daarnaast werd getest voor de non-lineariteit van het effect. Deze test werd verworpen ($\text{Chi}^2 = 4,39$, $p = 0,11$).

8. Om de robuustheid van deze bevindingen te testen werden twee bijkomende analyses uitgevoerd. Om te zien of de bevindingen afhankelijk waren van de operationalisering van gender-based stemgedrag, werd een analyse uitgevoerd waarbij de afhankelijke variabele geoperationaliseerd werd zonder een stem voor de lijsttrekker mee te tellen in de categorisering van de respondenten. Deze analyse leverde vergelijkbare resultaten op. Om daarnaast na te gaan of de nul-resultaten wellicht het gevolg waren van de aanwezigheid van *proximity-cues*, werd een analyse uitgevoerd waarin in plaats van het gewest, de kieskringgrootte als onafhankelijke variabele werd opgenomen. Het effect van kieskringgrootte bleek insignificant.

9. Ondanks de nauwe theoretische samenhang tussen deze drie indicatoren is de correlatie over het algemeen laag. Bovendien blijkt uit de VIF en Tolerance dat er geen sprake is van multicollineariteit (zie appendix 3).

10. De waarden van alle resterende variabelen werden constant gehouden op hun gemiddelden: Europese verkiezing = 0,5; federale verkiezing = 0,5; leeftijd = 51,21; links-rechts positie = 5,21; man = 0,51; vrouw = 0,49; Vlaanderen = 0,58; Wallonië = 0,42; stemde niet op lijsttrekker = 0,15; één stem op lijsttrekker = 0,32; twee stemmen op lijsttrekker = 0,53; aantal stemmen = 5,6; politieke interesse = 5,75; politieke kennis = 2,63; geen opleiding = 0,09; lager middelbaar = 0,16; hoger middelbaar = 0,35; hoger onderwijs = 0,40.

11. In deze analyses worden enkel de resultaten van de marginaal-effectanalyses van 'politieke interesse' gepresenteerd. De resultaten voor 'politieke kennis' en 'opleiding' leverden dezelfde conclusies op.

Literatuur

André, A., Wauters, B., & Pilet, J.-B. (2012). It's not only about lists: Explaining Preference voting in Belgium. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 22(3), 293-313.

- Bowen, H. P., & Wiersema, M. F. (2004). Modeling limited dependent variables: Guidelines for researchers of strategic management. In D. J. Ketchen, & D. Bergh (Eds.), *Research methodology in strategy and management* (Vol. 1, pp. 87-134). Oxford: Elsevier Press.
- Clark, N. (2014). The EU's information deficit: Comparing political knowledge across levels of governance. *Perspectives on European Politics and Society*, 15(4), 445-463.
- Dalton, R. J., Farrell, D. M., & MacAllister, I. (2013). *Political parties and democratic linkage: How parties organize democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Darcy, R., & Schramm, S. S. (1977). When women run against men. *The Public Opinion Quarterly*, 41(1), 1-12.
- Deschouwer, K., Delwit, P., Hooghe, M., Rihoux, B., & Walgrave, S. (2014). *PartiRep Belgian Election Study 2014*. [Dbase]. Brussel: PartiRep.
- De Winter, L. (1988). Belgium: Democracy or oligarchy? In M. Gallagher, & M. Marsh (Eds.), *Candidate selection in comparative perspective* (pp. 20-46). London: Sage.
- Dolan, K. (2008). Is there a 'gender affinity effect' in American politics? Information, affect and candidate sex in U.S. House Election. *Political Research Quarterly*, 61(1), 79-89.
- Easton, D. (1965). *A systems analysis of political life*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Erzeel, S., & Caluwaerts, D. (2015). Is it gender, ideology or resources? Individual-level determinants of preferential voting for male and female candidates. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 25(3), 1-19.
- Giger, N., Holli, A. M., Lefkofridi, Z., & Wass, H. (2014). The gender gap in same-gender voting: The role of context. *Electoral Studies*, 35, 303-314.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge: MIT Press.
- Hardin, R. (2002). *Trust and trustworthiness*. London: Sage.
- Hix, S., & Marsh, M. (2007). Punishment or protest? Understanding European Parliament elections. *Journal of Politics*, 69(2), 495-510.
- Hobolt, S. B., & Wittrock, J. (2011). The second-order election model revisited: An experimental test of vote choices in European Parliament elections. *Electoral Studies*, 30(1), 29-40.
- Holli, A. M., & Wass, H. (2010). Gender-based voting in the parliamentary elections of 2007 in Finland. *European Journal of Political Research*, 49(5), 598-630.
- Katz, R. S. (2003). Intraparty preference voting. In B. Grofman, & Lijphart (Eds.), *Electoral laws and their political consequences* (3rd ed., pp. 85-103). New York: Agathon Press.
- Kelbel, C., Van Ingelgom, V., & Verhaegen, S. (2016). Looking for the European voter: Split-ticket voting in the Belgian regional and European elections of 2009 and 2014. *Politics and Governance*, 4(1), 116-129.
- Krastev, I. (2014). *Democracy disrupted: The politics of global protest*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Leuthold, D. A., & Fenno, R. F. (1979). Home style: House members in their districts. *Political Science Quarterly*, 94(1), 150.

- Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Lupia, A. (1994). Shortcuts versus encyclopedias: Information and voting behavior in California insurance reform elections. *American Political Science Review*, 88(1), 63-76.
- Luskin, R. (1987). Measuring political sophistication. *American Journal of Political Science*, 31(4), 856-899.
- Luskin, R. C. (1990). Explaining political sophistication. *Political Behavior*, 12(4), 331-361.
- Maddens, B., Wauters, B., Noppe, J., & Fiers, S. (2006). Effects of campaign spending in an open list PR system : The 2003 legislative elections in Flanders. *West European Politics*, 29(1), 161-168.
- Mansbridge, J. (1999). Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent "yes." *The Journal of Politics*, 61(3), 628-657.
- Mansbridge, J. (2003). Rethinking representation. *Political Science*, 97(4), 515-528.
- Marien, S., Wauters, B., & Schouteden, A. (in publicatie). Voting for women in Belgium's flexible list system. *Politics & Gender*.
- Marsh, M. (1985). The voters decide: Preferential voting in European list systems. *Journal of Political Research*, 13(4), 365-378.
- McDermott, M. L., & Luskin, R. C. (1998). Race and Gender cues in low-information elections. *Political Research Quarterly*, 51(4), 895-918.
- McElroy, G., & Marsh, M. (2010). Candidate gender and voter choice: Analysis from a multimember preferential voting system. *Political Research Quarterly*, 63(4), 822-833.
- Norris, P. (1997). Nominations and reflections: Second-order elections revisited. *European Journal of Political Research*, 31(1), 109-124.
- Norris, P., & Wlezien, C. (2001). *Britain votes, 2001*. Oxford: Oxford University Press.
- Paxton, P., Kunovich, S., & Hughes, M. M. (2007). Gender in politics. *Annual Review of Sociology*, 33(1), 263-284.
- Petty, R. E., & Wegener, D. T. (1998). Attitude change: Multiple roles for persuasion variables. In D. Gilbert, S. Fiske, & G. Lindzeg (Eds.), *The handbook of social psychology* (4th ed., vol. 1, pp. 323-390). New York: McGraw-Hill.
- Piketty, T. (2000). Voting as communicating. *Review of Economic Studies*, 67(1), 169-191.
- Plutzer, E., & Zipp, J. F. (1996). Identity politics, partisanship, and voting for women candidates. *Public Opinion Quarterly*, 60(1), 30-57.
- Pomper, G. M. (1975). *Voters' Choice: Varieties of American electoral behavior*. New York: Harper&Row.
- Przeworski, A., Stokes, S. C., & Manin, B. (1999). *Democracy, accountability, and representation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reif, K., & Schmitt, H. (1980). Nine second-order national elections - A conceptual framework for the analysis of European election results. *European Journal of Political Research*, 8(1), 3-44.

- Rosanvallon, P. (2006). *La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance*. Paris: Seuil.
- Rosenthal, C. S. (1995). The role of gender in descriptive representation. *Political Research Quarterly*, 48(3), 599-611.
- Sanbonmatsu, K. (2002). Gender stereotypes and vote choice. *American Journal of Political Science*, 46(1), 20-34.
- Sharma, S. (1995). *Applied multivariate techniques*. London: Wiley.
- Sniderman, P. M., Brody, R. A., & Tetlock, P. E. (1991). The role of heuristics in political reasoning: A theory sketch. In P. M. Sniderman, R. A. Brody, & P. E. Tetlock (Eds.), *Reasoning and Choice: Explorations in Political Psychology* (pp. 14-30). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., Fraser, C., & Jaspars, J. M. F. (1984). *The Social dimension: European developments in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wauters, B., Weekers, K., & Maddens, B. (2010). Explaining the number of preferential votes for women in an open-list PR system: An investigation of the 2003 federal elections in Flanders (Belgium). *Acta Politica*, 45(4), 468-490.
- Wulff, J. (2015). Interpreting results from the Multinomial Logit Model. *Organizational Research Methods*, 18(2), 300-325.
- Young, I.M. (1997). Deferring group representation. In I. Shapiro, & W. Kymlika (Eds.), *Ethnicity and group rights: Nomos XXXIX* (pp. 349-376). New York: New York University Press.

Appendix 1: Items PARTIREP Survey 2014

Item	Vraag	Antwoordcategorieën
<i>Demografische en achtergrond variabelen</i>		
V1	Postcode	
V2	Geslacht	1 Man 2 Vrouw
V3	Geboortejaar	
V5	Wat is het hoogst behaalde diploma in het onderwijs (gedo- deerd als 4 categorieën)	1 Geen/lager onderwijs 2 Lager middelbaar 3 Hoger middelbaar 4 Hoger onderwijs
V34	In welke mate heeft u belangstelling voor politiek in het algemeen?	0 Helemaal geen tot ... 10 Heel veel
V40	In de politiek worden de termen 'links' en 'rechts' vaak gebruikt. Kan u uw eigen opvattingen plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 'links', 5 'in het centrum' en 10 'rechts' betekent?	0 Links ... 5 Centrum ... 10 Rechts

Item	Vraag		Antwoordcategorieën
<i>De variabele 'politieke kennis' (waarin 0 aangaf werd geconstrueerd aan de hand van de volgende vijf items:</i>			
V36	De huidige voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers is...	1 2 3 4	Armand De Decker André Flahaut Patrick Dewael Herman De Croo
V37	Welke partij maakt GEEN deel uit van de ... Vlaamse regering ... Waalse regering	1 3 6 4 22 23 21 20	CD&V N-VA Open VLD SPA. CDH ECOLO MR PS
V38	Hoeveel lidstaten telt de Europese Unie?	1 2 3 4	15 25 27 28
V39	Welke partij maakt GEEN deel uit van de federale regering?	22 3 6 21	CDH N-VA Open VLD MR
V35	Het federale parlement bestaat uit...	1 2 3 4	Kamer & Regering Kamer & Senaat Kamer, Senaat & Gewest-regering Kamer, Senaat & Regering
<i>De volgende items werden gebruikt voor de operationalisering van de variabele stemgedrag</i>			
V10	Heeft u in de federale verkiezingen gestemd voor de lijst of heeft u voor één of meerdere kandidaten op die lijst gestemd?	1 2	Lijst Een of meerdere kandidaten
V11	Kan u me de nummer(s) of de na(a)m(en) geven van de kandidaat of kandidaten waarop u gestemd heeft? U kunt deze terugvinden in het roze boekje.	1 2 3 4 ...	Naam kandidaat no.1 Naam kandidaat no.2 Naam kandidaat no.3 Naam kandidaat no.4
V15	Heeft u in de Europese verkiezingen gestemd voor de lijst of heeft u voor één of meerdere kandidaten op die lijst gestemd?	1 2	Lijst Een of meerdere kandidaten
V16	Kan u me de nummer(s) of de na(a)m(en) geven van de kandidaat of kandidaten waarop u gestemd heeft? U kunt deze terugvinden in het roze boekje.	1 2 3 4 ...	Naam kandidaat no.1 Naam kandidaat no.2 Naam kandidaat no.3 Naam kandidaat no.4

Appendix 2. Summary statistics

Variabele	N	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Verkiezing: Europees	4038	0,5	0,50	0	1
Leeftijd	4038	47,97	17,31	18	84
Links-rechts positie	3942	4,94	2,09	0	10
Geslacht: vrouw	4038	0,50	0,50	0	1
Regio: Wallonië	2940	0,46	0,50	0	1
Stem lijsttrekker (niet):					
Eén verkiezing	854	0,31	0,56	0	1
Twee verkiezingen	854	0,54	0,50	0	1
Aantal stemmen	4038	1,50	4,70	0	56
Politieke interesse	4034	4,79	2,77	0	10
Politieke kennis	4038	2,19	1,46	0	5
Opleiding (geen/lager)					
Lager middelbaar	4038	0,22	0,41	0	1
Hoger middelbaar	4038	0,36	0,48	0	1
Hoger onderwijs	4038	0,34	0,47	0	1

Appendix 3. Test voor multicollineariteit

Variabele	VIF	1/VIF
Verkiezing: Europees	1,00	1,00
Leeftijd	1,19	0,84
Links-rechts positie	1,04	0,96
Geslacht: vrouw	1,13	0,89
Regio: Wallonië	1,09	0,92
Stem lijsttrekker (niet):		
Eén verkiezing	2,21	0,45
Twee verkiezingen	2,33	0,42
Aantal stemmen	1,08	0,92
Politieke interesse	1,24	0,81
Politieke kennis	1,22	0,82
Opleiding (geen/lager)		
Lager middelbaar	2,34	0,43
Hoger middelbaar	3,46	0,29
Hoger onderwijs	3,69	0,27